

ÇOCUĞU KAYNAŞTIRMA SINIFINA DEVAM EDEN EBEVEYNLERİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN FARKLI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE BURNOUT LEVEL OF THE PARENTS WHOSE CHILDREN CONTINUE THE INCLUSIVE CLASS ACCORDING TO DIFFERENT VARIABLES

Yrd. Doç. Dr. Cahit NURİ
Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Özel Eğitim Bölümü
cnuri@ciu.edu.tr
0000-0003-0805-1972

Birke AKÜN
Özgür Adımlar
Özel Eğitim Merkezi
ozguradimlarkibris@gmail.com
0000-0001-9890-1146

Yrd. Doç. Dr. Vasfiye KARABIYIK
Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Özel Eğitim Bölümü
vkarabiyik@ciu.edu.tr
0000-0003-2248-2840

Gönderim 18 Kasım 2022 – Kabul 29 Kasım 2022
Received 18 November 2022 – Accepted 29 November 2022

Öz: Bu çalışmanın amacı, KKTC’de çocuğu kaynaştırma sınıfına devam eden ebeveynlerin tükenmişlik düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesidir. Araştırma 2019-2020 eğitim-öğretim yılı içerisinde KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı İlköğretim Dairesine bağlı kaynaştırma uygulaması yapılan genel eğitim sınıfına devam eden özel gereksinimi olan çocukların ebeveynlerine Google form aracılığı ile internet üzerinden uygulanmıştır. Araştırmada 150 ebeveyne ulaşılmıştır. Araştırmanın yönteminde nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmada “Aile Demografik Bilgi Formu” ve “Maslach Tükenmişlik Ölçeği-Ebeveyn Formu” kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre ebeveynlerin yaş, çocuk sayısı, annenin haftalık çalışma saati, babanın haftalık çalışma saati ve aylık hane geliri değişkenlerine göre anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. Cinsiyet ve medeni durum değişkenlerine göre anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Ebeveynlerin yaş ve çocuk sayısı değişkenlerine göre ölçeğin alt boyutundan kişisel başarı hissi alt boyutundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Üç ve üzeri sayıda çocuğu olan ebeveynlerin kişisel başarı hissi alt boyutundan aldıkları puanlar diğer ebeveynlere göre daha düşük bulunmuştur. Annenin haftalık çalışma saatine göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve kişisel başarı hissi alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Annenin haftalık çalışma süresi 40 saat olması halinde Maslach Tükenmişlik Ölçeği puanları yüksek, kişisel başarı hissi puanları daha düşük bulunmuştur. Sonuç olarak, ebeveynler çocukların bakım ihtiyaçlarını karşılayabilmek için işten ayrılmak durumunda kaldıklarını ancak maddi açıdan daha da zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Yetersizliği olan çocukların öz bakım gereksinimlerinin daha fazla olması ve eğitimlerinin normal gelişim gösteren çocuklara göre daha maliyetli olması sebebiyle aileler daha yüksek düzeyde tükenmişlik yaşamalarına sebep olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kaynaştırma, ebeveyn, tükenmişlik, özel eğitim

Abstract: The aim of this study is to examine the limits of parenting that attends the inclusion class in TRNC according to different variables. The research was applied to the parents of the children with

special needs who attend the general education class, which is affiliated with the TRNC Ministry of National Education and Culture Elementary Education Department, in the 2019-2020 academic year, via the Google form. 150 parents were reached in the study. Relational survey model, one of the quantitative research methods, was used in the research method "Family Demographic Information Form" and "Maslach Burnout Scale-Parent Form" were used in the study. According to the findings of the study, significant differences were found according to the age of the parents, the number of children, the weekly working hours of the mother, the weekly working hours of the father and the monthly household income. No significant difference was found according to gender and marital status variables. According to the variables of age and number of children, the difference between the scores of the parents in the sub-dimension of the sense of personal accomplishment was found to be statistically significant. The scores of the parents who have three or more children in the sense of personal accomplishment sub-dimension were found to be lower than the other parents. It was determined that the difference between the scores of the mother's overall Maslach Burnout Scale and the sub-dimensions of the sense of personal accomplishment according to the weekly working hours was statistically significant. If the mother's weekly working time was 40 hours, Maslach Burnout Scale scores were found to be high and personal accomplishment scores were found to be lower. As a result, parents stated that they had to leave their jobs to meet their children's care needs, but they had more financial difficulties. It is thought that families with disabilities experience higher levels of burnout because their self-care needs are higher and their education is more costly than children with normal development.

Keywords: *Inclusion, parent, burnout, special education*

GİRİŞ

Kaynaştırma eğitimi, özel eğitim alanında büyük bir öneme sahiptir. Bu durum, özel gereksinimi olan öğrenciler için yaşam becerilerini bağımsız bir şekilde gösterebilmelerine imkân sağlamaktadır (Metin, 2012). Okul, bireylere yaşam becerilerinin öğretildiği bir sistem ve yapı olduğu gibi, aynı şekilde kaynaştırma eğitime devam eden özel gereksinimi olan öğrenciler için de okul yaşam becerilerinin öğrenildiği bir yapı olmaktadır (Sucuoğlu ve Kargın, 2010). Kaynaştırma eğitime katılan özel gereksinimi olan öğrenciler, okulda akranlarıyla etkileşimleri sonucunda toplumda ihtiyaç duyacakları tüm becerileri özellikle sosyal becerileri kazanmaktadırlar. Kaynaştırma eğitime katılan her öğrenci bağımsız yaşam becerilerinde akranlarının performansına daha hızlı yaklaşmakta ve topluma üye olmak için önemli adımlar artmaktadır (Koçyiğit, 2015).

Özel gereksinimi olan öğrenci, farklı ve çeşitli birçok kaynak tarafından desteklenmeye ihtiyaç duymaktadır. Aile bu kaynaklar arasında ilk sırada yer almaktadır. Aile üyelerinin psikolojik ve fizyolojik olarak sağlıklı olmaları, ailenin özel gereksinimi olan çocuğa bu desteği vermesinin ön koşulu olarak görülmektedir (Anılan ve Kayacan, 2015). Her aile, normal gelişim gösteren bir çocuğa sahip olma beklentisi ile çocuklarını dünyaya getirmektedir. Ancak, özel gereksinimi olan çocuğa sahip olma durumu ebeveynlerde çeşitli psikolojik süreçleri beraberinde getirmektedir (Akandere, Acar ve Baştuğ, 2009). Bu kabul süreci aileden aileye farklılık göstermektedir. Özel gereksinimi olan çocuğun aileye girmesinden sonra aile içerisindeki roller ve sorumluluklar değişmektedir. Her ailenin yaşam tarzı ve düşünceleri farklıdır. Bu durum özel gereksinimi çocuğa sahip olan aileler için de geçerlidir. Bu farklı düşünce ve yaşam stili kaynaştırma eğitimini de etkilemektedir (Sivrikaya ve Tekinarslan, 2013).

Kaynaştırma eğitimi uygulamalarının başarılı olabilmesi için öğretmenler, normal gelişimi olan çocuklar, kaynaştırma öğrencileri ve her iki grubun aileleri, okul yönetimi, destek özel eğitim hizmetleri ve ek hizmetler dikkate alınmalıdır (Batu ve Kırcaali-İftar,

2006). Kaynaştırma eğitimi uygulanan sınıflarda öğretmene gerekli destek verilmelidir. Sucuoğlu ve Kargın (2006) tarafından özel eğitim destek hizmetleri, sınıfta (danışman, özel eğitim öğretmeni ve işbirlikçi öğrenme, eğitim desteği) ve sınıf dışında (kaynak odası ve mobil gezici özel eğitim öğretmeni) verilen destek eğitim hizmetleri olarak sınıflandırılmaktadır (Sucuoğlu ve Kargın, 2006). Özel gereksinimli bireye sahip olan ailelerin karşılaştıkları sorunların çoğunu kendi başlarına ele almaları gerekmektedir. Bu özel gereksinimli bireylerin, gerekli ve yeterli düzeyde tedavi, bakım, gelişim ve eğitim hizmeti almasını zorlaştırmaktadır (Yazıcı ve Durmuşoğlu, 2016). Ailede özel gereksinimli bireye sahip olmak, ailenin birçok fonksiyonunu etkileyebilmektedir. Örneğin, anne yetersizliği olan çocuğuna bakmak için işten çıkarılabilir, diğer çocuklar kıskanç olabilir ve yetersizliği olan çocukla daha fazla ilgilenmeleri durumunda maddi zorluklar ortaya çıkabilmektedir. Kısacası, özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin sorumlulukları ve ihtiyaçları da buna bağlı olarak artmaktadır (Cavkaytar, 2010). Özel gereksinime sahip çocukları olan aileler üzerinde yapılan araştırmalar değerlendirildiğinde, ailelerin refahı ve tutumlarını etkileyen konular üzerinde yapılan çalışmaların sayısının çok sınırlı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, ailelerin psikolojik belirtileri, stres algısı, başa çıkma tutumları, ailedeki zorluklar, aile ihtiyaçları ve algılanan sosyal destek gibi çeşitli psikolojik değişkenleri konu edinen çalışmalar ailelerin deneyimleri hakkında önemli bir bilgi sağlamaktadır (Yüzbaşı, 2019).

Literatür incelendiğinde, özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin yaşadığı sorunlar ve stres düzeyleri üzerine çalışmalar (Yıldırım ve Akçamete; 2014; Sivrikaya, Çiftçi Tekinarıslan, 2013; Şengül ve Baykan, 2013; Sardohan Aslan ve Şeker, 2011; Karadağ, 2009), aileler beklentileri üzerine yapılan çalışmalar (Wang ve Michaels, 2009; Özsoy, Özkahraman ve Çallı, 2006) mevcuttur. Yapılan bu araştırmalarla birlikte çocuğu kaynaştırma sınıfına devam eden ailelerin, tükenmişlik düzeylerini incelenme ihtiyacı doğmaktadır. Tükenmişliğin bireyin stresinden ve aşırı yüklenmesinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Stres öfkeye neden olabilecek olumsuz durumlardır. Bu olumsuzluklar bireyin zihinsel, bilişsel ve davranışsal uyumunun bozulmasına neden olarak kişiyi baskı altına alabilir. Bu tükenmişliğe yol açabilmektedir (Özmen, 2016). Yaşanan tükenmişlik sadece bireyi olumsuz etkilememektedir. Ailesi, meslektaşları, işyeri ve çocukları da olumsuz etkilenebilmektedir (Oruç, 2007). Ebeveynlerin sorunlarının ve tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi, ilgili kişi, kurum ve kuruluşların farkındalığını artırmak ve bilgilendirmek amacıyla önem arz etmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde çocuğu kaynaştırma sınıfına devam eden ebeveynlerin tükenmişlik düzeylerini inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu durum çalışmanın yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu gereksinim doğrultusunda bu çalışmada, KKTC'de çocuğu kaynaştırma sınıfına devam eden ebeveynlerin tükenmişlik düzeylerinin farklı demografik özelliklere göre belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu temel amaç doğrultusunda çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Çocuğu kaynaştırma sınıfına devam eden ebeveynlerin tükenmişlik düzeyleri ne düzeydedir?
2. Çocuğu kaynaştırma sınıfına devam eden ebeveynlerin tükenmişlik düzeyi; yaşa, çocuk sayısına, annenin haftalık çalışma saatine, babanın haftalık çalışma saatine, aylık hane gelirine ve çocuğun yaşına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

1. YÖNTEM

1.1. Araştırma Modeli

Çocuğu kaynaştırma sınıfına devam eden ebeveynlerin tükenmişlik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelleri iki veya daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve derecesini belirleyen araştırma desenleridir (Karasar, 2009).

1.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırma, 2019-2020 eğitim-öğretim yılı içerisinde KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, İlköğretim Dairesine bağlı kaynaştırma uygulaması yapılan okullara devam eden özel gereksinimi olan çocukların ebeveynlerine (150 kişi) Google form aracılığı ile anket gönderilerek gerçekleştirilmiştir. Araştırma grubuna ait demografik bulgular Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Ebeveynlerin Sosyo-demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Yaş	Sayı (n)	Yüzde (%)
20-29	39	26,00
30-39	55	36,67
40 ve üzeri	56	37,33
Cinsiyet		
Kadın	79	52,67
Erkek	71	47,33
Medeni durum		
Boşanmış	22	14,67
Evli	128	85,33
Çocuk sayısı		
Bir	35	23,33
İki	52	34,67
Üç ve üzeri	63	42,00
Annenin haftalık çalışma saati		
Çalışmayan	22	14,67
20 saat	41	27,33
40 saat	69	46,00
40 saaten fazla	18	12,00
Babanın haftalık çalışma saati		
Çalışmayan	6	4,00
20 saat	24	16,00
40 saat	88	58,67
40 saaten fazla	32	21,33
Aylık hane geliri		
Kötü	62	41,33
Orta	52	34,67
İyi	36	24,00

Tablo 1 incelendiğinde araştırma kapsamına alınan ebeveynlerin %26,0'sının 20-29 yaş, %36,67'sinin 30-39 yaş, %37,33'ünün 40 yaş ve üzeri yaş grubunda, %52,67'sinin kadın, %47,33'nün erkek, %85,33'ünün evli ve %14,67'sinin bekar olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin %23,33'ünün tek çocuk, %34,67'sinin iki çocuk ve %42,0'sinin üç ve üzeri sayıda çocuk sahibi olduğu, annelerin %46,0'sının ve babaların %58,67'sinin haftada 40 saat çalıştığı, %41,33'ünün aylık hane gelirinin kötü, %34,67'sinin orta arasında ve %24,0'ünün iyi olduğu saptanmıştır.

2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

2.1. Aile Demografik Bilgi Formu

Çocuğu kaynaştırma sınıfına devam eden ebeveynlerin yaş, cinsiyet, medeni durumu, çocuk sayısı, annenin haftalık çalışma saatine, babanın haftalık çalışma saatine ve aylık hane geliri düzeylerini belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından "Aile Demografik Bilgi Formu" hazırlanmıştır.

2.2. Maslach Tükenmişlik Ölçeği-Ebeveyn Formu

Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen "Maslach Tükenmişlik Ölçeği" Ergin (1992) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Toplam 22 maddeden oluşan ölçek, tükenmişliği üç boyutta (Duygusal Tükenmişlik, Kişisel başarı hissi, Duyarsızlaşma) değerlendirmektedir. Literatür incelendiğinde, Duygun ve Sezgin'in (2003) zihinsel engelli çocuk annelerinden oluşturulan bir araştırma grubu ile yürüttükleri çalışmalarında Maslach Tükenmişlik Ölçeği'nin Türkçe formunun 2 faktör içerdiğini belirttikleri görülmektedir. Bu iki faktör duygusal tükenmişlik ve Kişisel başarı hissi faktörleri olarak ifade edilmektedir. Ölçeğin bu şeklinde, "Duygusal Tükenmişlik-Duyarsızlaşma" olarak ifade edilen birinci faktör 13 maddeden (1, 2, 3, 5, 6, 8, 10, 11, 13, 14, 16, 20, 22) oluşurken, "Kişisel başarı hissi" olarak adlandırılan ikinci faktör ise 8 maddeden (4, 7, 9, 12, 17, 18, 19, 21) oluşmaktadır (Duygun ve Sezgin, 2003). Ölçeğin 4., 7., 9., 12., 16., 17., 18., 20. maddeleri ters kodlama gerektirmektedir. Tükenmişlik düzeyi her bir alt ölçekten alınan iki ayrı puanla yorum kazanmaktadır. Duygusal Tükenmişlik alt ölçeğinden alınan yüksek puan katılımcının duygusal tükenmişliğinin yüksek olmasına dair yorumlandığından, pozitif bir ilişkiden bahsedebileceği görülmektedir. Farklı olarak, Kişisel başarı hissi alt ölçeğinden alınan yüksek puan kişinin başarı hissini düşüklüğünü ifade ettiğinden negatif bir ilişki mevcuttur. Son olarak Maslach Tükenmişlik Ölçeği "duygusal tükenmişlik" ve "Kişisel başarı hissi" alt boyutlarına dair Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları duygusal tükenmişlik için .89, Kişisel başarı hissi için .80 olarak belirtilmiştir. Genelinin Cronbachalpha iç tutarlılık katsayısı ise .88'dir.

3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Araştırma verileri, "Maslach Tükenmişlik Ölçeği-Ebeveyn Formu" aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma Covid-19 salgın sürecinde yapıldığı için hazırlanan ölçekler 01.03.2020-15.05.2020 tarihleri arasında ailelere mail ve mesajlaşma programları aracılığıyla gönderilerek elektronik ortamda cevaplamaları istenmiştir. Veriler Google form aracılığı ile 150 ebeveyne ulaşılarak toplanmıştır. Ebeveynlerden gelen cevaplar

elektronik ortamda kayıt altına alınmıştır. Veri toplama süreci tamamlandıktan sonra veriler Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 24.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Ebeveynlerin Maslach Tükenmişlik Ölçeği puanlarının normal dağılıma uyumu Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testiyle incelenmiştir. Test sonuçlarına göre normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Bu sebeple parametrik olmayan hipotez testleri kullanılmıştır. Ebeveynlerin sosyo-demografik özelliklerine göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği puanlarının karşılaştırılmasında bağımsız değişken 2 düzeyli ise Mann-Whitney U testi, 3 ve daha fazla düzeyden oluşuyorsa Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır.

4. BULGULAR

Ebeveynlerin Maslach Tükenmişlik Ölçeği puanları tablo 2 de verilmiştir.

Tablo 2. Ebeveynlerin Maslach Tükenmişlik Ölçeği Puanları

	n	$\bar{x}$	SS	Alt	Üst
Duygusal tükenmişlik- Duyarsızlaşma	150	48,00	8,70	20,00	63,00
Kişisel başarı hissi	150	23,71	6,54	12,00	37,00
Maslach Tükenmişlik Ölçeği	150	71,71	9,72	53,00	98,00

Tablo 2 incelendiğinde ebeveynlerin Maslach Tükenmişlik Ölçeğinde bulunan duygusal tükenmişlik-duyarsızlaşma alt boyutundan ortalama $48,00 \pm 7,70$ puan ve kişisel başarı hissi alt boyutundan $23,71 \pm 6,54$ puan aldıkları görülmüştür. Ebeveynlerin Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden en düşük 25 ve en yüksek 110 puan aldıkları saptanmış olup, ölçekten alınan ortalama puan $71,71 \pm 9,72$ bulunmuştur.

Tablo 3. Ebeveynlerin Yaş Grubuna Göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Yaş	n	$\bar{x}$	SS	M	SO	χ^2	p	Fark
Duygusal tükenmişlik Duyarsızlaşma	20-29	39	48,08	8,38	49,00	75,45	5,312	0,070	
	30-39	55	46,07	8,89	46,00	65,94			
	40 ve üzeri	56	49,84	8,46	51,50	84,93			
Kişisel Başarı hissi	20-29	39	24,44	7,14	24,00	79,53	7,043	0,030*	1-3
	30-39	55	24,91	5,80	26,00	84,75			2-3
	40 ve üzeri	56	22,02	6,55	21,50	63,61			
Maslach Tükenmişlik Ölçeği	20-29	39	72,51	10,58	70,00	76,77	8,846	0,655	
	30-39	55	70,98	9,83	68,00	71,34			
	40 ve üzeri	56	71,86	9,11	70,00	78,71			

* $p < 0,05$ (χ^2 :Kruskal-Wallis H testi)

Tablo 3'e göre ebeveynlerin yaş grubuna göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve ölçekte bulunan duygusal tükenmişlik-duyarsızlaşma alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farkların olmadığı belirlenmiştir ($p < 0,05$). Ebeveynlerin yaş grubuna göre kişisel başarı hissi alt boyutundan aldıkları

puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). 40 yaş ve üzeri ebeveynlerin kişisel başarı hissi alt boyutundan aldıkları puanlar diğerlerine göre yüksek bulunmuştur.

Tablo 4. Ebeveynlerin Cinsiyetine Göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	SS	M	SO	Z	p
Duygusal tükenmişlik- Duyarsızlaşma	Kadın	79	47,87	8,88	48,00	75,08	-0,124	0,901
	Erkek	71	48,14	8,55	49,00	75,96		
Kişisel başarı hissi	Kadın	79	24,41	6,48	24,00	79,61	-1,223	0,221
	Erkek	71	22,93	6,57	23,00	70,93		
Maslach Tükenmişlik Ölçeği	Kadın	79	72,28	10,90	69,00	75,25	-0,075	0,940
	Erkek	71	71,07	8,25	70,00	75,78		

* $p < 0,05$ (Z: Mann-Whitney U testi)

Tablo 4’te ebeveynlerin cinsiyetine göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği puanları Mann-Whitney U testiyle karşılaştırılmış olup, kadın ve erkek ebeveynlerin Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve ölçekte bulunan duygusal tükenmişlik-duyarsızlaşma ve kişisel başarı hissi alt boyutlarından aldıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir ($p > 0,05$).

Tablo 5. Ebeveynlerin Medeni Durumuna Göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Medeni durum	n	$\bar{x}$	SS	M	SO	Z	p
Duygusal tükenmişlik, Duyarsızlaşma	Boşanmış	22	50,00	7,41	49,00	83,73	-0,962	0,336
	Evli	128	47,66	8,88	48,50	74,09		
Kişisel başarı hissi	Boşanmış	22	21,55	6,46	22,00	61,07	-1,689	0,091
	Evli	128	24,08	6,51	24,00	77,98		
Maslach Tükenmişlik Ölçeği	Boşanmış	22	71,55	7,77	70,50	77,11	-0,189	0,850
	Evli	128	71,73	10,05	70,00	75,22		

* $p < 0,05$ (Z: Mann-Whitney U testi)

Tablo 5’te ebeveynlerin medeni durumuna göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçları incelendiğinde, boşanmış ve evli ebeveynlerin Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve ölçekte bulunan duygusal tükenmişlik-duyarsızlaşma ve kişisel başarı hissi alt boyutlarından aldıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark olmadığı görülmüştür ($p > 0,05$).

Tablo 6. Ebeveynlerin Çocuk Sayısına Göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Çocuk sayısı	n	$\bar{x}$	SS	M	SO	χ^2	p	Fark
Duygusal tükenmişlik, Duyarsızlaşma	Bir	35	48,46	8,60	49,00	77,21	0,242	0,886	
	İki	52	48,56	7,23	49,00	76,82			
	Üç ve üzeri	63	47,29	9,87	47,00	73,46			
Kişisel başarı hissi	Bir	35	24,83	7,57	24,00	82,24	7,606	0,02*	1-3
	İki	52	25,08	5,93	25,50	84,81			2-3
	Üç ve üzeri	63	21,95	6,09	22,00	64,07			
Maslach Tükenmişlik Ölçeği	Bir	35	73,29	10,47	70,00	81,69	4,985	0,083	
	İki	52	73,63	10,52	70,00	82,59			
	Üç ve üzeri	63	69,24	8,09	67,00	66,21			

* $p < 0,05$ (χ^2 :Kruskal-Wallis H testi)

Tablo 6 incelendiğinde, ebeveynlerin çocuk sayısına göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan duygusal tükenmişlik-duyarsızlaşma ve kişisel başarı hissi alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p > 0,05$). Ebeveynlerin çocuk sayısına göre Maslach Tükenmişlik Ölçeğindeki kişisel başarı hissi alt boyutundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiş, üç ve üzeri sayıda çocuğu olan ebeveynlerin Kişisel başarı hissi alt boyutundan aldıkları puanlar diğer ebeveynlere göre daha düşük bulunmuştur ($p < 0,05$).

Tablo 7. Ebeveynlerin Annenin Haftalık Çalışma Saatine Göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Annenin Haftalık Çalışma saati	n	$\bar{x}$	SS	M	SO	χ^2	p	Fark
Duygusal Tükenmişlik -Duyarsızlaşma	Çalışmayan	22	50,50	8,62	54,00	89,18	6,964	0,073	
	20 saat	41	45,95	9,07	48,00	65,48			
	40 saat	69	47,57	8,78	47,00	72,99			
	40 saaten fazla	18	51,28	6,22	51,50	91,22			
Kişisel Başarı Hissi	Çalışmayan	22	23,59	6,38	23,50	74,80	10,147	0,017*	2-3
	20 saat	41	22,12	5,98	21,00	64,45			3-4
	40 saat	69	25,32	6,50	26,00	86,78			
	40 saaten fazla	18	21,28	6,98	19,50	58,31			
Maslach Tükenmişlik Ölçeği	Çalışmayan	22	74,09	10,72	71,00	82,66	8,629	0,35*	1-2
	20 saat	41	68,07	7,59	67,00	59,23			2-4
	40 saat	69	72,88	10,79	70,00	79,40			
	40 saaten fazla	18	72,56	6,32	71,00	88,86			

* $p < 0,05$ (χ^2 :Kruskal-Wallis H testi)

Tablo 7 incelendiğinde, ebeveynlerin annenin haftalık çalışma saatine göre Maslach Tükenmişlik Ölçeğinde yer alan duygusal tükenmişlik-duyarsızlaşma alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p > 0,05$). Ebeveynlerin annenin haftalık çalışma saatine göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve kişisel başarı hissi alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). Annenin haftalık

çalışma süresi 40 saat olması halinde Maslach Tükenmişlik Ölçeği puanları yüksek, kişisel başarı hissi puanları daha düşük bulunmuştur.

Tablo 8. Ebeveynlerin Babanın Haftalık Çalışma Saatine Göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Babanın Haftalık Çalışma saati	n	$\bar{x}$	SS	M	SO	χ^2	p	Fark
Duygusal Tükenmişlik - Duyarsızlaşma	Çalışmayan	6	45,00	4,24	45,00	56,08	4,195	0,241	
	20 saat	24	50,08	8,46	50,50	85,10			
	40 saat	88	48,28	9,06	49,50	77,72			
	40 saatten fazla	32	46,22	8,30	45,50	65,83			
Kişisel Başarı Hissi	Çalışmayan	6	21,17	2,48	21,50	57,75	16,524	0,001*	1-3
	20 saat	24	19,08	5,51	17,00	44,44			1-4
	40 saat	88	24,78	6,57	25,00	82,86			2-3
	40 saatten fazla	32	24,69	6,25	24,00	81,88			2-4
Maslach Tükenmişlik Ölçeği	Çalışmayan	6	66,17	1,94	66,50	46,42	5,818	0,121	
	20 saat	24	69,17	6,63	68,00	67,00			
	40 saat	88	73,07	10,55	70,00	81,64			
	40 saatten fazla	32	70,91	9,59	68,00	70,44			

* $p < 0,05$ (χ^2 :Kruskal-Wallis H testi)

Tablo 8’de gösterilen Kruskal-Wallis H testi sonuçları incelendiğinde, ebeveynlerin babanın haftalık çalışma saatine göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan duygusal tükenmişlik- duyarsızlaşma alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın bulunmadığı tespit edilmiştir ($p > 0,05$). Ebeveynlerin babanın haftalık çalışma saatine göre kişisel başarı hissi alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). Babanın haftalık çalışma süresi 40 saat ve 40 saatten fazla olması halinde kişisel başarı hissi puanları yüksektir.

Tablo 9. Ebeveynlerin Aylık Hane Geliri Göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Aylık hane geliri	n	$\bar{x}$	SS	M	SO	χ^2	p	Fark
Duygusal tükenmişlik -Duyarsızlaşma	Kötü	62	47,48	8,00	47,00	71,80	7,688	0,021*	1-3
	Orta	52	46,17	9,85	45,50	67,98			2-3
	İyi	36	51,53	7,15	53,00	92,74			
Kişisel Başarı Hissi	Kötü	62	22,87	5,67	23,00	70,62	1,356	0,508	
	Orta	52	24,02	6,00	24,50	78,39			
	İyi	36	24,69	8,44	24,50	79,72			
Maslach Tükenmişlik Ölçeği	Kötü	62	70,35	8,30	68,50	70,92	6,739	0,034*	1-3
	Orta	52	70,19	9,06	69,00	69,65			2-3
	İyi	36	76,22	11,64	72,00	91,83			

* $p < 0,05$ (χ^2 :Kruskal-Wallis H testi)

Tablo 9’a göre araştırmaya dahil olan ebeveynlerin aylık hane geliri göre Maslach Tükenmişlik Ölçeğinde yer alan kişisel başarı hissi alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir ($p > 0,05$). Ebeveynlerin aylık hane geliri göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan duygusal tükenmişlik-duyarsızlaşma alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$). Aylık geliri iyi olan ebeveynlerin Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan duygusal tükenmişlik alt boyutundan aldıkları puanlar daha yüksektir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Kaynaştırma sürecinin temel yapı taşlarından biri olan ebeveynlerin çocuklarının eğitimine gösterdikleri ilgi, kaynaştırma sürecindeki sorunların çözülmesinde ve daha etkin hale getirilmesinde son derece önemlidir (Şahin, 2017). Bu noktada sürece dahil olması gereken ailelerin ihtiyaçları belirlenmeli ve bu süreç bu gereksinimler dikkate alınarak şekillendirilmelidir (Nuri, 2019). Ailenin kaynaştırma sürecine katılımı, özel ihtiyaçları olan çocuklarının okul dışı performansları hakkında ailelerden bilgi alınması ve eğitim programlarının amaçlarının belirlenmesi açısından son derece önemlidir. Evde uygulanması gereken boyutta ev-okul paralelliğinin sağlanmasında ailelerin katılımı ve desteği inkar edilemez (Tekinarslan ve diğerleri, 2018). Bu nedenlerle ailelerin çocuklarının gelişim sürecinde daha aktif olabilmeleri için ebeveyn ve çocuk etkileşiminin, aile yapılarının, duygusal durumlarının, ebeveynlerin tükenmişlik düzeyleri, problem çözme becerilerinin, kaynakların ve ihtiyaçların belirlenmesi gerekmektedir (Şahin, 2017).

Ebeveynlerin yaş grubuna göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve ölçekte bulunan duygusal tükenmişlik-duyarsızlaşma alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farkların olmadığı belirlenmiştir. Ebeveynlerin yaş grubuna göre kişisel başarı hissi alt boyutundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. 40 yaş ve üzeri ebeveynlerin kişisel başarı hissi alt boyutundan aldıkları puanlar diğerlerine göre yüksek bulunmuştur. Akandere, Acar ve Baştuğ (2009) tarafından yapılan araştırma bu bulguyu desteklemektedir. Yaptıkları araştırmanın sonucuna göre yetersizliği sahip çocukların ebeveynlerinin tükenmişlik düzeyleri ile ebeveynlerin yaşları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Araştırmanın bulgusuna ters olarak bir başka çalışmada ise Kurban (2019) ebeveynlerin yaşları ile tükenmişlik düzeyleri ve alt boyut puanları arasında herhangi bir ilişki bulmamıştır. En çok duygusal tükenmeye sahip grubun 51-55 yaş aralığında olan ebeveynler olsa da farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığını bulmuştur. Bir başka çalışmada Güler, Bedel ve Çelik (2022), engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşına göre tükenmişlik seviyesinde ebeveynlerin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı düzeyleri arasında istatistiksel olarak bir farklılığa rastlanmamıştır. Erdoğan (2019) ise zihinsel engeli bulunan çocuğa sahip ailelerle gerçekleştirdiği çalışmada 20-24 yaş arası annelerin karamsarlık düzeyinin, 41 yaş ve üzeri annelere kıyasla daha yüksek olduğunu saptamıştır. Sünbül, Kurnaz ve Apaydın (2016) ebeveynlerin yaşları ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığını saptamıştır.

Ebeveynlerin cinsiyetine göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve ölçekte bulunan duygusal tükenmişlik-duyarsızlaşma ve kişisel başarı hissi alt boyutlarından aldıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir. Özel gereksinimli bir çocuğu büyütmek stresli ve bilinmezlik içinde geçen zorlu bir süreçtir. Anne babalar hem engelin getirdiği birtakım problemler ile mücadele edip hem gündelik ihtiyaçları karşılamaya çalışmaktadır. Tüm bu sorumluluklar aileleri fiziksel, psikolojik ve finansal olarak zorlamakta ve duygusal iyilik hallerini bozuntuya uğratmaktadır. Yapılan çalışmalarda araştırma bulgusuna ters olarak Gray (2003) otizmlili çocuk ailelerinde cinsiyet rollerini ve başa çıkma stillerini incelemiş, anneler ile babalar arasında farklılıklar olduğunu belirtmiştir. Otizmlili çocuk babalar annelere kıyasla, üzüntüden daha fazla öfke yaşadıklarını bildirmiş ancak kendilerini ifade etmekten ziyade olumsuz duygularını bastırma yöntemini seçmiş gibi görünmektedir. Bu görüş duygusal tükenmenin otizmlili çocuğu olan annelerin babalara göre daha yüksek olduğu

sonucunu desteklenmektedir. Tümkaya (1999), kişinin yolunda gitmeyen bir şey olduğunu inkar ettiği durumlarda tükenmişliğin ortaya çıktığını söylemektedir. Durumu değiştiremeyeceklerine olan inançları kimi zaman duruma engel olmak için eyleme geçme yerine uyum sağlamayı seçmelerine neden olmaktadır. Kişileri ümitsizliğe iten ve duygusal olarak çöküntüye uğratan bu döngü duyarsızlaşmanın ortaya çıkışını kolaylaştırmaktadır. Altıntaş (2010) gerçekleştirdiği araştırma sonucunda otizmlili ailelerinin eşleri ile çocuklarının problemlerine ve ihtiyaçlarına karşı daha duyarsız olduklarını, eşleri ve çocukları ile birlikte olmaktan daha az keyif aldıklarını belirtmektedir. Özülkü ve Bağlama (2022) yapmış oldukları çalışmada öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde tükenmişlik ile alt boyutları arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı ilişki bulunmuştur. Kadın katılımcıların tükenmişlik ve duygusal tükenme puan ortalamaları erkek katılımcılardan yüksek bulunmuştur.

Ebeveynlerin medeni durumuna göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve ölçekte bulunan duygusal tükenmişlik-duyarsızlaşma ve kişisel başarı hissi alt boyutlarından aldıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark olmadığı görülmüştür. Çalışmamıza paralel olarak Şahin (2017) “Otizm veya özgül öğrenme güçlüğü tanısı almış çocukların annelerinde, tükenmişlik belirtileri ile başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi” adlı yüksek lisans çalışmasında medeni durum değişkenine göre otizmlili ve öğrenme güçlüğü tanısı almış çocukların annelerinin tükenmişlik düzeylerinin farklılaşmadığı belirlenmiştir. Sürgevil ve arkadaşları (2007) yaptıkları çalışmada bekar ya da boşanmış kişilerin tükenmişlik düzeylerinin evli olanlara göre daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Bekar bireylerde tükenmişlik daha fazla görülmektedir (Maslach ve Jackson, 1981; Altay ve Akgül, 2010). Gökçakan ve Özer (1999), Seğmenli (2001) ile Cordes ve Dougherty (1993) araştırmasında tıpkı çalışmamızda olduğu gibi medeni duruma göre tükenmişliğin farklılaşmadığını tespit etmiştir. Araştırmamızda annelerin çok büyük bir kısmının evli olması, boşanmış annelerin az olması aradaki farkın oluşmamasına neden olduğu düşünülebilir.

Ebeveynlerin çocuk sayısına göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan duygusal tükenmişlik-duyarsızlaşma ve kişisel başarı hissi alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Ebeveynlerin çocuk sayısına göre Maslach Tükenmişlik Ölçeğindeki Kişisel başarı hissi alt boyutundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiş, üç ve üzeri sayıda çocuğu olan ebeveynlerin Kişisel başarı hissi alt boyutundan aldıkları puanlar diğer ebeveynlere göre daha düşük bulunmuştur. Şahin (2017) yapmış olduğu yüksek lisans çalışmasında çalışmamıza paralel olarak sahip olunan çocuk sayısı değişkenine göre otizmlili ve öğrenme güçlüğü tanısı almış çocukların annelerinin tükenmişlik düzeylerinin farklılaşmadığı belirlenmiştir. Akarsu (2014) çocuk sayısının artmasının annenin sorumluluğunu artıracaklarını ve bu durumun tükenmişliğe yansiyabileceğini belirlemiştir. Cordes ve Dougherty (1993) araştırmasında tıpkı çalışmamızda olduğu gibi çocuk sayısına göre tükenmişliğin farklı olmadığını belirlemiştir. Araştırmamızda 3 ve daha fazla çocuğu olanların tükenmişlik düzeylerinin fazla olmasına karşın, aradaki farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum aile üyelerinin annenin çocuklarına ve evine karşı sorumluluklarında destek olmasıyla açıklanabilir.

Annenin haftalık çalışma saatine göre Maslach Tükenmişlik Ölçeğinde yer alan duygusal tükenmişlik-duyarsızlaşma alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Ebeveynlerin annenin haftalık

çalışma saatine göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve kişisel başarı hissi alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Annenin haftalık çalışma süresi 40 saat olması halinde Maslach Tükenmişlik Ölçeği puanları yüksek, kişisel başarı hissi puanları daha düşük bulunmuştur. Özmen (2016) DEHB tanısı almış çocuğa sahip annelerin çalışıp çalışmama durumları ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir farka rastlanmıştır. Saxton, PhiJlips ve Blakeney (1991) iş deneyimi birkaç yıllık olanlarda bir yıldan az ve beş yıldan uzun süredir çalışanlara göre daha yüksek düzeyde tükenmişlik görüldüğü ifade edilmiştir.

Babanın haftalık çalışma saatine göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan duygusal tükenmişlik- duyarsızlaşma alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın bulunmadığı tespit edilmiştir. Ebeveynlerin babanın haftalık çalışma saatine göre kişisel başarı hissi alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Babanın haftalık çalışma süresi 40 saat ve 40 saatten fazla olması halinde kişisel başarı hissi puanları daha yüksektir. Saxton, PhiJlips ve Blakeney (1991) aile hayatıyla tükenmişlik arasındaki ilişkinin, annenin de babanın da çalıştığı ailelerde yaşanan iş-aile çatışması bakımından birden çok rol üstlenmenin kadınlar ve erkekler için, önemli bir baskı ve stres kaynağı olduğu belirtilmiştir. Ailelerin maddi açıdan kendilerini yeterli hissetmesi durumunda, aile üyelerinin gereksinimlerinin rahatlıkla karşılanabildiği düşünülür. Bu durum aile işlevselliği kavramını gündeme getirebilir. İşlevsel aileler, bir arada bulunup sorunları tartışabilen, destekleyici tutumu benimseyen, karşılıklı saygının hâkim olduğu ve etkili iletişimin kurulduğu ailelerdir. Çalışmada babaların duyarsızlaşma ve duygusal tükenmişlik alt boyutlarında aldıkları puanların çalışma süresine göre anlamlı fark bulunmamasının, alanyazına bağlı olarak aile işlevselliği ile ilişkili olabileceği düşünülmüştür. Bir diğer bulgu ise, babanın haftalık çalışma saatine göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve kişisel başarı alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Babanın haftalık çalışma süresi 40 saat ve 40 saatten fazla olması halinde kişisel başarı puanlarının yüksek olması geleneksel toplumlarda erkeklerin kendi kişisel başarısına dair görüşlerine ilişkin olumsuzluklara daha duyarlı olmaları; duygusal olumsuzlukları ise bastırma eğiliminde oldukları ile açıklanabilir.

Ebeveynlerin aylık hane geliri göre Maslach Tükenmişlik Ölçeğinde yer alan kişisel başarı hissi alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Ebeveynlerin aylık hane geliri göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan duygusal tükenmişlik- duyarsızlaşma alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu belirlenmiştir. Aylık geliri iyi olan ebeveynlerin Maslach Tükenmişlik Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan duygusal tükenmişlik- duyarsızlaşma alt boyutundan aldıkları puanlar daha yüksektir. Farklı çalışmalarda ise gelir düzeyi değişkenine göre yetersizliği bulunan çocukların annelerinin tükenmişlik düzeylerinin farklılaşmadığı bulunmuştur (Altıntaş, 2011; Seğmenli, 2011; Şahin, 2017). Yapılan başka bir araştırmada orta düzeyde gelire sahip olanların, tükenmişlik düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir (Girgin ve Baysal, 2005). Otizmlili çocukların anneleriyle yapılan araştırmada gelir düzeyi düşük olan ailelerin tükenmişliklerinin yüksek olduğu belirlenmiştir (Phetrasuwan ve Miles, 2009). Boru (2020) yapmış olduğu yüksek lisans çalışmasında engelli çocuğa sahip ebeveynlerin gelir düzeyleri fark etmeksizin duygusal

tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı olarak tükenme ortalama düzeyleri birbirine benzer ya da birbirine yakın olduğunu belirtmiştir. Kurban (2019) ise ebeveynlerin gelir seviyelerini etkilemektedir. Herhangi bir geliri olmayan kişilerin daha çok duygusal tükenme ve duyarsızlaşma yaşadığı yapmış olduğu çalışmada belirtilmektedir. Yüksek geliri olan kişilerin ise daha çok kişisel başarı hissi yaşadıklarını saptamıştır. Töret, Özdemir, Selimoğlu ve Özkubat'ın (2014) otizmlili çocuk ailelerinin sosyal destek algılarına dair görüşlerini araştırdığı çalışmada otizmlili çocukların annelerinde bakım verme yükünü etkileyen faktörleri incelediğini çalışmada ailelerin karşılaştıkları en büyük problemlerden birinin finansal yetersizlikler olduğu belirtilmiştir. Aileler çocukların bakım ihtiyaçlarını karşılayabilmek için işten ayrılmak durumunda kaldıklarını ancak maddi açıdan daha da zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Yetersizliği olan çocukların öz bakım gereksinimlerinin daha fazla olması ve eğitimlerinin normal gelişim gösteren çocuklara göre daha maliyetli olması sebebiyle aileler daha yüksek düzeyde tükenmişlik yaşamalarına sebep olduğu düşünülmektedir.

ÖNERİLER

Bu araştırma kapsamında şunlar önerilebilir: Kaynaştırma eğitimi, özel gereksinimli olan öğrencilerin uygulamalarının yapıldığı okullarda ebeveynlerin tükenmişlik düzeylerini azaltabilmek için, okullarda velilerle düzenli haftalık toplantılar yapılması, ailelerin ihtiyaç duyduğu konularda eğitim programları hazırlanması ve okul rehberlik danışmanlarından velilere psikolojik destek sağlanması önerilebilir. Böylelikle çocuğu kaynaştırma sınıfına devam eden ebeveynlerin gereksinimleri ile tükenmişlik düzeylerinin dengelenmesi için sosyal destek, bilgi, uyum, yardım ve çevre düzenlenmesi açısından ebeveynlerin ihtiyaç duyduğu birçok soruna çözüm bulunabileceği düşünülmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynler arasında ciddi problemler yaşanmakta ve bunun sonucunda da aile birliği parçalanabilmektedir. Bu sebepten dolayı evlilik ve aile birliği konularında nitel araştırmalara yapılabilir. Yapılan araştırma sonucuna göre çocuğun bakımını büyük oranda annelerin sağlanması, babaların ise daha çok ailenin gelirini temin etmesi toplumsal cinsiyet kalıplarının kadına ve erkeğe yüklediği sorumluluklarının birer yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Özel gereksinimli çocuğun bakımını yüklenen annenin kendine vakit ayırabilmesi ve toplumsal işlevselliğinin gerçekleşmesi için çeşitli sosyal projelerle haftada en az bir kere sosyalleşebileceği faaliyetlerde bulunması sağlanmalıdır. Kaynaştırma sınıfına devam eden çocuğa sahip ebeveynlerin ev ya da işyeri yükleri azaltılmalı ve onlara pozitif ayrımcılık uygulanmalıdır. İleride yapılacak çalışmalarda özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin diğer çocukları ile iletişimi, sağlıklı olan kardeşlerin özel gereksinimli olan kardeşini kabul ve uyum süreci, çevresel ve fiziksel faktörler gibi değişkenlerin ailelerin tükenmişlik düzeyini nasıl etkilediği ile ilgili çalışılması literatüre katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akandere, M., Acar, M. ve Baştuğ, G. (2009). “Zihinsel ve fiziksel engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babaların Yaşam doyumu ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 23-32.
- Akarsu, Ö., (2014). *Zihinsel Yetersiz Çocukların Aile Yükü, Öz bakım Becerileri, Annelerinin Yaşam Doyumu ve Etkileyen Faktörler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Trakya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Edirne.
- Altay, H. ve Akgül, V. (2010). “Seyahat Acentaları Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeyi: Hatay Örneği”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (14), 87-112.
- Altıntaş, B. (2010). *Trabzon İl Merkezinde Otizm Tanısı ile Eğitim Gören Çocukların Ailelerinde Stres, Tükenmişlik Düzeyi ve Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Anılan, H., ve Kayacan, G. (2015). “Sınıf Öğretmenlerinin Gözüyle Kaynaştırma Eğitimi Gerçeği”. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 74-90.
- Batu, S. ve Kırcaali-İftar, G. (2010). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Cavkaytar, A. (2010). *Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Aileler*. Tülin Güler (Ed.), *Anne baba eğitimi* (s. 73-89). Ankara: PEGEM
- Cordes, C.L. ve Dougherty, T.W. (1993). “A Reviewand an Integration of Research on Job Bumout”. *Academy of Management Review*, 18 (4), 621-656.
- Duygun, T. ve Sezgin, N. (2003). “Zihinsel Engelli ve Sağlıklı Çocuk Annelerinde Stres Belirtileri, Stresle Başaçıkma Tarzları ve Algılanan Sosyal Desteğin Tükenmişlik Düzeyine Olan Etkisi”. *Türk Psikoloji Dergisi*. 18 (52), 37-52.
- Erdoğan, E. (2019). *Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Aile Stres Düzeylerinin Belirlenmesi ve Aile Stresörleriyle Başa Çıkma Yöntemlerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergin, C. (1992). “Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Uyarlanması”. *Türk Psikologlar Derneği Yayınları*, 143-154.
- Girgin, G. ve Baysal, A. (2005). “Tükenmişlik Sendromuna Bir Örnek: Zihinsel Engelli Öğrencilere Eğitim Veren Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeyi”. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*. 4 (4).
- Gökçakan, Z. ve Özer R. (1999). “Doğu Karadeniz Bölgesindeki Görevli Rehber Öğretmenlerde Tükenmişlik Düzeyi Nedenleri ve Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi”. *IV. Ulusal Eğitim Bilimler Kongresi*, Anadolu Üniversitesi.
- Güler, G., Bedel, A. ve Çelik S. (2022). “Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerde Tükenmişlik: Aile Stresi, Aile Yaşam Doyumu ve Aile İşlevselliğinin Rolü”. *Bati Anadolu Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13 (1), 274-292.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Koçyiğit, S. (2015). “Ana Sınıflarında Kaynaştırma Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Öğretmen- Rehber Öğretmen ve Ebeveyn Görüşleri”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 4 (1), 391-415.

Kurban, M. (2019). *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan ve Normal Gelişim Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Tükenmişlik Düzeyi ve Yaşam Kaliteleri Bakımından İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. Haliç Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji Programı, İstanbul.

Maslach, C. ve Jackson, S.E. (1981). “The Measurement of Experienced Burnout”. *Journal of Occupational Behavior*, 2, 99-113.

Metin, N.(2015). *Kaynaştırma*. N. Baykoç (Ed.). Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim içinde (3. baskı, s. 89-103). Ankara: Eğiten Kitap.

Nuri, C. (2019). *Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların Ailelerine Sunulan Destek Eğitim Programının Ailenin Güçlendirilmesine Etkisi* (Doktora Tezi). Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Ana Bilim Dalı, Lefkoşa.

Oruç, S. (2007). *Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Adana İli Örneği). (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Özmen, Z. (2016). *Maslach Tükenmişlik Ölçeği Açısından Hemşirelerde Tükenmişlik Düzeyinin İncelenmesi: Bursa şevket Yılmaz Eğitim ve Araştırma Hastanesi Hemşireleri Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özsoy, S. A., Özkahraman, A. G. ř., ve Çallı, Y. H. F. (2006). “Zihinsel Engelli Çocuk Sahibi Ailelerin Yaşadıkları Güçlüklerin İncelenmesi”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 9 (9), 69-78.

Özülkü, E., & Bağlama, B. (2022). “Öğrenme Güçlüğü Tanısı Almış Çocuğa Sahip Ailelerde Tükenmişlik ile Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişki”. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 6(11), 39-57.

Phetrasuwan, S., ve Shandor Miles, M. (2009). “Parenting Stress in Mothers of Children with Autism Spectrum Disorders”. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing*, 14(3), 157-165.

Saxton, M.J., Phillips, L.S., ve Blakeney, R.N. (1991). “Antecedents and Consequences of Emotional Exhaustion in the Airline Reservations Service Sector”. *Human Relations*, 44 (6),583-595.

Seğmenli, S. (2001). *Rehber Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sivrikaya, T., ve Tekinarslan, İ. Ç. (2013). Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerde Stres, Sosyal Destek ve Aile Yüğü. *Özel Eğitim Dergisi*, 14 (2).

Sucuoğlu, B. ve Kargın, T. (2006). *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları: Yaklaşımlar Yöntemler Teknikler*. Morpa Kültür Yayınları, Ankara.

- Sucuoğlu, B. ve Kargın, T. (2010). *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları*. Kök Yayıncılık, Ankara.
- Sünbül, A.M., Kurnaz, A., ve Apaydın, D. (2016, Mayıs). “Engelli Bireylerin Ailelerinde Tükenmişlik”. *ELMIS Uluslararası Özel Eğitim Kongresinde Sunulan Bildiri*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Sürvegil, O., Fettahlıoğlu, Ö. O., Gücenmez, S. ve Budak, G. (2017). “Belediye Çalışanlarının Duygusal Saldırıya Uğrama ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (17), 36-58.
- Şahin, Z. B. (2017). *Otizm veya Özgül Öğrenme Güçlüğü Tanısı Almış Çocukların Annelerinde, Tükenmişlik Belirtileri İle Başa Çıkma Stratejileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekinarslan, İ. Ç., Sivrikaya, T., Keskin, N. K., Özlü, Ö., ve Rasmussen, M. U. (2018). “Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrencilerin Ebeveynlerinin Gereksinimlerinin Belirlenmesi”. *Elementary Education Online*, 17(1), 88-101.
- Töret, G., Özdemir, S., G. Selimoğlu ve Özkubat, U. (2014). “Otizmli Çocuğa Sahip Olan Ebeveynlerin Çocuklarının Günlük Yaşam Özellikleri, Günlük Oyun Etkileşimleri. Problem Davranışlar ve İletişim Stillerine İlişkin Görüşleri”. *Ege Eğitim Dergisi*, 15 (1), 1-44.
- Tümkiye, S. (1999). “Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ve Kullandıkları Başa Çıkma Davranışları”. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(11), 26-36.
- Wang, P. ve Michaels, C. A. (2009). “Chinese Families of Children with Severe Disabilities: Family Needs and Available Support”. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 34 (2), 21-32.
- Yazıcı, D. N., ve Durmuşoğlu, M. C.(2017). “Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Karşılaştığı Sorunlar ve Beklentilerinin İncelenmesi”. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 657-681.
- Yıldırım, M. H., ve İçerli, L. (2010). “Tükenmişlik Sendromu: Maslach ve Kopenhag Tükenmişlik Ölçeklerinin Karşılaştırmalı Analizi”. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 123-131.
- Yüzbaşı, D. V. (2019). “Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin İyi Oluşlarının Başa Çıkma Tazları, Aile Gereksinimleri ve Sosyal Destek Değişkenleriyle Modellenmesi”. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (1), 107-134.